

בגדר אכילה בסוכה בלילה הראשון

מהדורת ביקורת

בגמ' סוכה כז. פליגי ר"א וחכמים בחובת אכילה בסוכה אם מחוייב לאכול כל יום או רק בלילה הראשון. ובגמ' שם מביאה מקור הילפותא לדעת חכמים שחובת האכילה אינה רק בלילה הראשון גזירה שווה ט"ו ט"ז מחג המצות "מה להלן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות אף כאן לילה הראשון חובה מכאן ואילך רשות" עיין שם.

ובחי' הריטב"א שם (ד"ה הא דאמרין) הביא פלוגתא אם סגי לאכול כזית בסוכה או דצריך לאכול יותר מכביצה שהוא שיעור אכילת קבע לענין סוכה, וז"ל: ובליל י"ט ראשון של סוכות חייב לאכול פת בסוכה ושיעור אכילה זו של לילי סוכות י"א שהוא יותר מכביצה שהוא אכילת קבע וחייב בסוכה ולא ילפינן מחג המצות אלא לחייבו באכילת פת כמוהו אבל אין שיעוריהם שוים דבמצה דחייב אכילת מצה היא סתם אכילה הוא כזית אבל הכא דחייב אכילה בסוכה הוא מדין סוכה שיעור הראוי לחובה דהיינו יותר מכביצה בעינן וכן היה אומר מורי נר"ו אבל אחר כך חזר בו ואמר לי דכיון דגמרינן ג"ש מחג המצות לגמרי דרשינן מה התם בכזית אף כאן בכזית מדלא פירשו לה בשמעתין ואע"ג דבשאר החג כזית לית ליה קבע ורשאי לאכול חוץ לסוכה בליל הראשון שקבעו הכתוב חובה בסוכה עשאו אכילת קבע וזה נכון ע"כ.

ולכאורה נראה לתלות שני הצדדים בריטב"א בגדר מצות אכילה בליל הראשון. ובהקדם מה שיש לחקור בגדר המצוה האם הילפותא ממצה לחייב אכילה פת בסוכה כמו שיש חובה לאכול מצה בפסח והיינו זה חייב בדין אכילה, או שנימא דבסוכות ל"ה מצוות אכילה אלא מצוות ישיבה בסוכה דהא כתיב בסוכות תשב, אלא דילפינן ט"ו ט"ז דבליילה הראשון איכא חייב ישיבה והאכילה היא רק היכ"ת לאשוויה ישיבת סוכה [א].

ובדברי הריטב"א הללו נראה מבואר דגדר החיוב באכילה בסוכה בליל ראשון הוא מדין סוכה ולא מדין האכילה, ולכך שיעורו בכביצה ולא בכזית וכהצד השני.

ואמנם הריטב"א גופיה מסיק שם כדברי מורי דסגי בכזית, אבל פירש הטעם דבליל הראשון שקבעו הכתוב חובה בסוכה עשאו אכילת קבע, כלומר הלימוד ממצה הוא רק לענין השיעור שגם בכזית נחשב אכילת קבע, אבל גדר החיוב הוא מצות ישיבת סוכה ולא מצוות אכילה, שבה לא הדר בו דוק.

אלא שמדברי הריטב"א בבואו לדון לגבי שינה בסוכה בליל ראשון נראה לומר שחזר בו וז"ל: אבל שמעתי בשם גדול מגדולי הדור אשר בצרפת שהיה מחייב לישן בסוכה בלילה הראשונה של סוכות ואפי' ירדו גשמים שינת עראי מיהת ולא התירו לו לירד מן הסוכה אלא בשאר ימים שהם רשות אבל בלילה הראשונה הכתוב קבעו חובה מג"ש דט"ו ט"ז מחג המצות והא ליתא כלל לפום האי דכתיבנא שאין חייב ליל הראשון אלא באכילה דומיא דליל א' של פסח דחייב שינה לא אתי מהתם דלא מחייב בשינה" ע"כ.

ולכא' חכמי צרפת שסברו שגז"ש ט"ו ט"ז מחג המצות עשאו הכתוב חובה גם לענין שינה אפילו ירדו גשמים ס"ל דבסוכות ל"ה מצוות אכילה אלא מצוות ישיבה דהא כתיב בסוכות תשב, אלא דילפינן ט"ו ט"ז דבליילה הראשון איכא חייב ישיבה, אבל ל"ה מצוות אכילה, אלא מצוותו לעשות ישיבה ע"י אכילה, ולכן גם שינה וכל דבר דקביעי בסוכה שמשייב ישיבת סוכה עשאו הכתוב חובה להתחייב עליו. ומאידיך הריטב"א שכתב שאין החיוב אלא באכילה ולא בשינה ס"ל שילפינן ט"ו ט"ז לגבי מצוות אכילה ותו לא.

אמנם יש לומר, דלעולם גם הריטב"א מודה שהמצוה היא בישיבת בסוכה ולא באכילה, אלא דס"ל שעיקר ישיבת סוכה הויא באכילה וכמ"ש ר"ת בתוס' ברכות יא: (ד"ה שכבר בתי' הראשון), ולכך ס"ל שהילפותא ממצה הוא רק לענין אכילה.

והנה בשיעורי רבי ברוך בער ח"ג ענינים סימן א' וז"ל: וחקר רבינו זצ"ל בעיקר הילפותא, אם למדין כמו במצה, דהתם הויא המצוה עצמה חפצא דמצוה, וכן גם בסוכה בליל ראשון, האכילה גופא דהיינו הכזית פת שאוכל, הוי גדר חפצא דמצוה או שרק הסוכה הויא חפצא של מצוה, ולמדין דחייב וקיום המצוה דיישיבת סוכה בליל ראשון הוא ע"י אכילה בסוכה, אבל לא שתהא האכילה עצמה גדר חפצא של מצוה כמו סוכה גופה ע"כ.

ושורש הספק ד"ל אע"ג דקי"ל דאין מברך על דבר גזול משום בוצע נאץ ברך ה', אמנם באכילה בסוכה שהאכילה היא רק הי"ת לקיים מצוותו - לעשות ישיבה ע"י אכילה, ממילא עצם קיום מצוות הישיבה בסוכה אינה עניין לפת הגזול שאינו אלא הי"ת, ודומה הדבר לגזל מטה וישן עליה בסוכה דאין זה מענינא דמהב"ע כך בפת גזולה. והא דבעינן על ידי אכילה דווקא היינו כיון דעיקר ישיבת סוכה הויא באכילה וכמ"ש ר"ת בתוס' ברכות יא: והביאה הרא"ש בפ"ג דסוכה וז"ל: "ורבנו תם פירש לפי שעיקר הקבע שאדם עושה בסוכה היא אכילה, אבל שאר טיול ושינה שעושים בסוכה טפלים לגבי האכילה והיא פטרתם".

ומכל מקום בדברי הריטב"א הנ"ל מצינו אסמכתא לחידוש העצום בפת גזול.

ובאמת גם מטבע הברכה 'לישב בסוכה' ולא 'לאכול בסוכה' עיין בר' מנוח פ"ו ה"ז, זו ראייה שהאכילה היא רק לאשווי קביעות בסוכה.

והנה לפי צדדי החקירה אפשר לבאר מה שכתב בבאיור הלכה (סימן ס ד"ה וי"א) וז"ל: וי"א שצריכות כונה - פי' מן התורה כן כתב הרשב"ם... ודע דכ"ז הוא בשאר המצוות אבל מצוה התלויה באכילה כגון כזית מצה בפסח וה"ה אכילת כזית בסוכה בלילה הראשונה דעת השו"ע לקמן בסימן תע"ה ס"ד דיצא בדיעבד אפילו אם לא כיון והב"ח מחמיר שם גם בזה עי"ש. עכת"ד. [ב].

מבואר בדבריו שאכילת מצה בפסח ואכילת כזית בסוכה בלילה הראשון שניהם חשיבי מצוות שתלויות באכילה לענין הכוונה. וצ"ב מה ההשוואה בין אכילת מצה בפסח שגוף המצווה היא אכילת המצה ונמצא נהנה מגוף המצווה, ועל כן אין הכוונה מעכבת במידי דהנאה, ואילו אכילת כזית בסוכה בלילה הראשון, שעיקר המצווה היא מה שאוכל בסוכה ובזה לא הוי נהנה מחמת המצווה, ולו יאכל בבית גם היה לו אותה הנאה עצמה, וממילא נמצא שלא נהנה מגוף המצווה שהיא הסוכה. והראו לי שכבר עמד בזה הגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה (תניינא סימן ה) עיין שם.

אמנם לכאורה אפשר תליא בחקירה הנ"ל לכל הפחות בלילה הראשון דיליף מאכילת מצה, האם למדים גם לענין כוונה, דאם ילפינן עצם האכילה אם כן חשיב מתעסק באכילה ויוצא ידי חובה גם בלי כוונה שכן עיקר המצווה היא האכילה אלא שיש דין ופרט לאוכלה בסוכה ולכך מסתבר שיהיה דינו שוה לאכילת כזית מצה בליל א' של פסח, אבל אם נאמר שהאכילה בסוכה היא רק היכ"ת לאשוויה ישיבה אבל עיקר המצווה היא עצם הישיבה ממילא לא נאמר בה הדין שכן נהנה הנוהג באיסורי אכילה או מצוות אכילה.

וכבר מטו בבי מדרשא בשם ר' חיים מבריסק בדעת הרמב"ם הסובר דבמצה אין צריך כוונה מ"מ בסוכה הוא מודה דהכוונה לעיכובא אף שבמידי דנהנה אי"צ כוונה מהטעם דבסוכות ל"ה מצוות אכילה אלא לקבוע אכילתו בסוכה ולכן ל"ש לומר בזה שכן נהנה.

ויסוד הגר"ח הנ"ל דומה להפליא לפלוגתת הראשונים בשופר הגזול. לדעת הרמב"ם שיד"ח בשופר גזול מקובל להסביר משום דס"ל שהחפצא של המצווה אינה עצם התקיעה בשופר אלא הקול שיוצא ממנו, וממילא לא שייך בקול גזילה. ומנגד שיטת הראשונים שאינו יד"ח, מכיון וס"ל שעיקר החפצא של המצווה הוא השופר עצמו שבו תוקעים וממילא שייך בו גזילה. וגם כאן בענינו, אם מגדירים את האכילה כהי"ת. ובאמת בשיעורי רבי ברוך בער הנ"ל למד עפ"י הרמב"ם בשופר שגם בסוכה לא יהיה דין מצהב"ע כיון שהחפצא דמצוה היא לא האכילה עיי"ש.

והנה לדברי הגר"ח אפשר ליישב מדוע לא תקנו על אכילה בלילה הראשון בסוכה ברכה כמו שתקנו באכילת מצה. אמנם לאור הדברים מבואר שפיר, שהמצוה היא הישיבה בסוכה והאכילה היא רק היכ"ת לאשוויה ישיבה ולכך לא תקנו ברכה מיוחדת על האכילה, אלא ההברכה שמברכים בקידוש לישב בסוכה קאי גם על אכילת הפת, אבל אם נאמר שהוא דין אכילה שחייבים לאכול בלילה הראשון בסוכה כמו בחג המצות אם כן קשה איך יוצאים ידי חובה במה שמברכים לישב בסוכה על האכילה, והלא לכאורה הם ב' ענינים שונים [ג].

ולכאורה דברי הגר"ח בגדר המצווה כמעט מפורשים בדברי הריטב"א סוכה כ"ז. (ד"ה הא דאמרין) שכתב בפלוגתת הראשונים אם סגי לאכול כזית בסוכה או דצריך לאכול יותר מכביצה דהוא שיעור אכילת קבע לענין סוכה, וכתב וז"ל: ובליל י"ט ראשון של סוכות חייב לאכול פת בסוכה ושיעור אכילה זו של לילי סוכות י"א שהוא יותר מכביצה שהוא אכילת קבע וחייב בסוכה ולא ילפינן מחג המצות אלא לחייבו באכילת פת כמוהו אבל אין שיעוריהם שוים דבמצה דחייב אכילת מצה היא סתם אכילה הוא כזית אבל הכא דחייב אכילה בסוכה הוא מדין סוכה שיעור הראוי לחובה דהיינו יותר מכביצה בעינן וכן היה אומר מורי נר"ו אבל אחר כך חזר בו ואמר לי דכיון דגמרין ג"ש מחג המצות לגמרי דרשין מה התם בכזית אף כאן בכזית מדלא פירשו לה בשמעתין ואע"ג דבשאר החג כזית לית ליה קבע ורשאי לאכלו חוץ לסוכה בליל הראשון שקבעו הכתוב חובה בסוכה עשאו אכילת קבע וזה נכון ע"כ.

מבואר בדברי הריטב"א דגדר החיוב באכילה בסוכה בליל ראשון הוא מדין סוכה ולא מדין האכילה, ולכך שיעורו בכביצה ולא בכזית.

ואמנם הריטב"א גופיה מסיק שם כדברי מורו דסגי בכזית, אבל פירש הטעם דבליל הראשון שקבעו הכתוב חובה בסוכה עשאו אכילת קבע, כלומר הלימוד ממצה הוא רק לענין השיעור שגם בכזית נחשב אכילת קבע, אבל גדר החיוב הוא מצות ישיבת סוכה ולא מצוות אכילה, שבה לא הדר בו דוק.

אמנם לכא' נראה לומר דהריטב"א חזר בו לגמרי, ממה שכתב שם וז"ל: אבל שמעתי בשם גדול מגדולי הדור אשר בצרפת שהיה מחייב לישן בסוכה בלילה הראשונה של סוכות ואפי' ירדו גשמים שינת עראי מיהת ולא התירו לו לירד מן הסוכה אלא בשאר ימים שהם רשות אבל בלילה הראשונה הכתוב קבעו חובה מג"ש דט"ו ט"ו מחג המצות והא ליתא כלל לפום האי דכתיבנא שאין חיוב ליל הראשון אלא באכילה דומיא דליל א' של פסח דחייב שינה לא אתי מהתם דלא מחייב בשינה ע"כ.

ולכא' חכמי צרפת שסברו שגז"ש ט"ו ט"ו מחג המצות עשאו הכתוב חובה גם לענין שינה אפילו ירדו גשמים ס"ל דבסוכות ל"ה מצוות אכילה אלא מצוות ישיבה דהא כתיב בסוכות תשבו, אלא דילפינן ט"ו ט"ו דבלילה הראשון איכא חיוב ישיבה, אבל ל"ה מצוות אכילה, אלא מצוותו לעשות ישיבה ע"י אכילה, ולכן גם שינה וכל דבר דקביעי בסוכה שמשו לשיבת סוכה עשאו הכתוב חובה להתחייב עליו. ומאידך הריטב"א שכתב שאין החיוב אלא באכילה ולא בשינה ס"ל שילפינן ט"ו ט"ו לגבי מצוות אכילה ותו לא.

אמנם יש לומר, דלעולם גם הריטב"א מודה שהמצוה היא בישיבת בסוכה ולא באכילה, אלא דס"ל שעיקר ישיבת סוכה הויא באכילה וכמ"ש ר"ת בתוס' ברכות יא: (ד"ה שכבר בתי' הראשון), ולכך ס"ל שהילפותא ממצה הוא רק לענין אכילה.

והנה לכא' אפשר לבאר בצדדי החקירה הזו במה שנחלקו הראשונים והאחרונים בלילה הראשון של החג כשירדו גשמים אם יש חיוב לאכול פת בסוכה.

יש שסוברים דאם ירדו גשמים אינו חייב לאכול בסוכה אפי' בלילה הראשון, דתשבו כעין תדורו ולעולם לא חייבה התורה לאכול בסוכה אלא כדרך שאדם עושה בביתו. [ד]

אולם יש מהראשונים והאחרונים שסוברים שהחוב לאכול בסוכה בלילה הראשון של החג, נוהג אף בירדו גשמים שכן, חוב זה נלמד ב"גזירה שווה" ממצות אכילת מצה בליל פסח ואכילת מצה נוהגת אף במקום צער [ה] [ו].

והנה לכאורה מחלוקת הראשונים תלויה בשני הצדדים הנזכרים בגדר המצווה באכילה בלילה הראשון, דאם הטעם דבסוכות ל"ה מצוות אכילה אלא מצוות ישיבה דהא כתיב בסוכות תשבו, אלא דילפינן ט"ו ט"ז דבלילה הראשון איכא חוב ישיבה, אבל ל"ה מצוות אכילה, אלא מצוותו לעשות ישיבה ע"י אכילה, לכן בירדו גשמים פטור מאכילה בסוכה, משום דבירדו גשמים שנפטר מסוכה ממילא לא שייך לחייבו לקבוע אכילתו בסוכה

אמנם הראשונים שנקטו דחייב לאכול בסוכה אף בירדו גשמים, ס"ל שלמדים ממצה חובת אכילה וממילא אינו תלוי בגדר תשבו כעין תדרו אלא בעי אכילה בסוכה אף שיורדים גשמים וכמו באכילת מצה שחייב לאכול אף במצטער.

אולם ייתכן לומר, דגם לשיטות הללו גדר החוב הוא מצוות ישיבה ולא מצוות אכילה, אלא שסוברים שכל הפטור בירדו גשמים והוא מדינא דתשבו כעין תדרו נאמר בשאר ימים אבל בלילה הראשון שלמדים חובת אכילה ממצה ליתא לפטור תשבו כעין תדרו.

ולפי הדברים הללו גם נבין דברים תמוהים בדרכי משה סימן תרלט בשם מהרי"ו ומהרי"ל דבערב סוכות אסור לאכול מו' שעות ולמעלה דומיא דערב פסח. וכתב על זה דזה נראה חומרא בלי טעם דשאני אכילת מצה דאם יאכל אחר חצות לא יאכל מצה לתיאבון אבל גבי סוכה אין המצווה באכילה שיעטרך לאכול לתיאבון דאף אם ישב בסוכה בלא אכילה מכל מקום קיים מצווה סוכה עיין שם. וצ"ע טובא היאך אפשר לומר דאין המצווה באכילה, הלא איירי בליל ט"ו ובזה הרי מפורש להדיא בגמ' ובפוסקים דחייב לאכול כזית פת.

אמנם לפי החקירה הנ"ל אפשר לבאר שפיר, דמה דילפינן לחיובא דליל טו מצה מסוכה, הוא רק לדין סוכה אבל האכילה היא רק הכשר והיכ"ת לקיום מצות סוכה, ומה שכתב דאף בלא אכילה קיים מצוות הסוכה אין כוונתו דלא בעינן אכילה כלל אלא כוונתו דחוב אכילה דליל ט"ו לא הוי משום לתא דחוב אכילה גופא, כי אם רק הכשר מצוה למצות סוכה. ומשום הכי נקט דליכא דינא דלתאבון, ושאני מחיוב דמצה דהוי ביסודה דין אכילה. (אמנם למעשה עיין במ"ב שם ס"ק כז).

והנה בשערי תשובה סימן תרלט אות ח' כתב וז"ל: עיין במח"ב שהבאתי דבריו לעיל דפת גמור בעינן לענין ברכה ולכן כתב דהלילה הראשונה לא יצא עם פת כסנים ע"ש ולכאורה היה אפשר לו' כיון דכזית אכילת עראי ואפ"ה חוב לילה הראשונה משוי ליה קבע ואם כן ה"ה לענין פת כסנים דמהני ביה קביעות לענין ברכה וה"ה לילה הראשונה משוי ליה קבע ואפשר לומר דדוקא לענין פת גמור אלא דבצר ליה שיעורא שאין בו כביצה מהני חוב לילה הראשונה למשוה ליה כקבע משא"כ היכי שהגרעות מצד הלחם שאינו אכילת קבע ואפילו כביצה ויותר ממילא דל"מ חוב סוכה דלילה הראשונה למשוה קבע ללחם זה שאין דרך לאכול לחם כזה לקבע, ומ"מ היכי שבאמת קבע על לחם זה דבכה"ג מהני לברכה אף לפי המח"ב נראה דבכה"ג שפיר יוצא י"ח לילה הראשונה ג"כ וצ"ע בזה ועיין בכתר כהונה שדעתו להחמיר כדעת מהר"מ שהביא הרא"ש דמחמיר בפירות אי קבע עליהו ע"ש עכ"ל.

ולכא' יש מקום לומר דתליא בשני הצדדים הנ"ל. ולצד שהמצווה היא באכילה ממילא לא יד"ח בפת כיסנין אמנם אם נאמר דגדר המצווה היא הישיבה בסוכה והאכילה היא רק היכ"ת ממילא גם בפת שאינו גמור יד"ח.

ובמ"ב שם ס"ק כ"א כתב בלילה הראשון לאכול פת ולא מיני תרגימא "דספיקא דאורייתא הוא וגם לא פת כיסנין אלא פת גמור". וספק זה נתפרש בירושלמי. אמנם כתב הגר"א שם ס"ג שנוקטים לחומרא. ולכאורה אפשר לבאר הספק בירושלמי בשני צדדי החקירה הללו, והצד שיוצא יד"ח במיני תרגימא אף שאיתקש סוכה למצוה, דעיקר הלימוד בסוכות לקבוע אכילתו בסוכה לא מדין אכילה אלא מדין ישיבה בסוכה והאכילה משווי לכך וממילא גם במיני תרגימא יד"ח. (אמנם גם לצד שגדר המצווה היא באכילה צ"ב מדוע בסוכות כל המ"ב ולא בפת כיסנין הלא בסימן תסא ס"ק ט' כתב שיד"ח בפת הבאה בכיסנין לגבי מצה בטרקנין. וראה בקה"י ברכות סימן כה ובספר שש"כ פנ"ד הע' קלא מה שהביא ליישב בשם הגרשז"א).

ומכל מקום המ"ב לא הביא מה שכתב הפמ"ג א"א ס"ק ט"ו ומשב"ז סוס"י תרמג שאין לצאת בפת גמורה שעשויה ממי פירות יד"ח בלילה הראשון מפני שיש לעשותה באופן שהיה שייך לצאת בה ידי מצת מצוה וכמו שילפינן מאכילת מצה לאכילה בלילה הראשון לסוכה עיי"ש.

אמנם לפי הנ"ל שהמצווה בליל הראשון אינו דין אכילה אלא ישיבה וקביעות בסוכה על יד הפת אם כן מבואר שפיר מדוע אפשר לצאת ידי חובה אף בפת שעשויה ממי פירות.

והנה בשו"ת יד אליהו פסקים סימן כג אות א' כתב שאין לאכול בליל סוכות את הכזית הראשון עם דבש מפני שטעמו מבטל את טעם הפת, וכשם שלענין מצה יש הקפדה על זה. אמנם בצ"ח פסחים קח. כתב שאין סוכה דומה למצוה בדבר זה.

ולכאורה תליא בשני הצדדים הללו, שאם גדר המצווה היא באכילה, והיינו דאכילת הפת היא חפצא של מצווה כמו מצה וממילא אין לבטל טעמו בטעם רשות אבל לצד דכל דין דאכילה בסוכות הוי הכשר מצוה גרידא ואין הפת חפצא של מצוה אם כן דווקא במצוה שהיא עצמה חפצא של מצוה נאמר דין זה שאין לבטל טעמה אבל לא לגבי סוכה שהמצווה בלילה הראשונה אינה אכילת פת אלא ישיבה וקביעות בסוכה על ידי אכילת פת. שוב ראיתי מביאים שכך כבר כתב הגר"ח מבריסק (הליכות הגר"ח עמוד צו), והדברים עולים יפה לשיטתו.

והנה לגבי אכילת מצה כתב במ"ב (סימן תע"ה ס"ק ט') לאכול הכזיתים בב"א וז"ל: והסכימו האחרונים דצריך רק להכניס לפיהו את שני הזיתים בבת אחת ולרסקם אבל אין מחויב לבולעם בבת אחת אלא די שיבלע כזית לערך בבת אחת ואח"כ יבלע השאר ובדיעבד אפילו בלע הכזית מעט מעט יצא כל שלא שהה מתחלת אכילתו עד סופה יותר מכדי אכילת פרס ע"כ. אמנם לענין אכילת כזית בלילה ראשון בסוכות לא הזכיר מזה המ"ב, וצ"ב דהא הוקש חובת אכילה בסוכה ממצה. (אמנם במטה אפרים סימן תרכ"ה סעיף נב כתב שמצוה מן המובחר גם באכילה בלילה ראשון בסוכות אבל מלבדו לא נזכר בפוסקים)

אמנם לפי הנ"ל מבואר שפיר, שדווקא לגבי מצה שהמצווה היא עצם האכילה ממילא בעי אכילה בבת אחת ולא מסתמכים על שיעור צירוף של אכילת פרס שהוא בדיעבד משא"כ באכילת סוכה שגדר המצוה הוא הישיבה בסוכה והאכילה היא רק היכ"ת למשווי שם ישיבה, ממילא לא בעי אכילה בבת אחת אלא כל שאכל כזית או יותר כדרך אכילה אין בזה חסרון בקביעות אכילה כל שאוכל בשיעור צירוף כדי אכילת פרס.

ויותר מכך יש לומר שאם האכילה רק היכ"ת לאשוויה קביעות של ישיבת סוכה, כלל לא בעינן בכדי אכילת פרס, ואין זה חסרון בשם אכילה כל שאינו אוכל בכדא"פ, אלא כל דינו שייך רק אם יש דין מסוים של שיעור באכילה, אבל אם זה רק היכ"ת לאשוויה קביעות לא צריך בכדי אכילת פרס.

והנה ברור שגם לצד שהאכילה אינה רק משוי לישיבת בסוכה, אבל זה יהיה שונה ממאכל לא כשר, כי כשהתורה התייחסה לאכילה, זו אכילת דבר המותר אבל דבר האסור אינו בשם אכילה, משא"כ בדבר הגזול שהדבר מצ"ע ראוי לאכילה ובטח לנגזל אלא שאיסור חיצוני רביע עלה, בזה יש מקום לומר שיש חילוק בין מצווה שמחייבת אכילה ממש ובין מצוה שהאכילה היא רק היכי תימצי.

ולכאורה ילה"ר מדברי הרמב"ם (פ"ה מהלכות שבועות ה"ה) פסק באמר שבועה שלא אוכל, ואכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים פטור משום שבועת בטוי משום דהוו דברים שאינם ראויים לאכילה. וס"ל לפרש במסקנת הש"ס בשבועות דכ"ד. ג"כ דמתני' דקתני דחייב בשבועה שלא אוכל ואכל נבילות וטריפות מיירי במפרש דוקא. וכן דעת הרי"ף ז"ל כהרמב"ם. והוא דלא כשיטת רש"י ז"ל שם דלמסקנא גם בסתמא מיירי מתני' ולא מקרו דברים שאינם ראויים לאכילה רק עפר וכדומה אבל אלו ראויים רק ארי הוא דרביע עליהו.

ובאמת יש לדון באופן שהוא חולה שיש בו סכנה שהותר לו לאכול נו"ט (כשליתא ד"א), האם אכילה כזו נחשבת לישיבה בסוכה.

ולכאורה יש לדמות למש"כ באפיקי ים ח"א סימן ל' בנשבע שלא אוכל, שלדעת הרמב"ם לא הוו דברים האסורים בכלל. מהו הדין אם נחלה האי גברא באופן שנצטרך להאכילו משום פיקוח נפש ולא מצאנו בעדו רק דברים האסורים אם צריך התרה לשבועה או לא. וכן אם נוכל להאכילו דברים המותרים שאסורים עלי' באיסור שבועה אם יש להאכילם לו. או יותר טוב שנאכילו מדברים האסורים שאין עליהם איסור שבועה.

והנה בפת הגזול האם מברך לישב בסוכה מלבד מה שנתבאר לפי היסוד הנ"ל שהמצוה היא בישיבת הסוכה והאכילה היא רק הי"ת וממילא אין בזה מהב"ע, עוד י"ל עפ"י הרא"ש פ"ז סימן ב' שהביא פלוגתת הרמב"ם והראב"ד אם על אכילת איסור כמו טבל וכדומה אין מברכין עליו כלל לא בתחילה ולא בסוף, וכך דעת הרמב"ם, והראב"ד השיג עליו דדוקא לענין זימון אמרו שאין מזמנין עליו, אבל ברכת הנהנין תחילה וסוף למה לא יברך הואיל ונהנה. והרא"ש הכריע שם כהראב"ד והוכיח כן ממה שאמרו בגמ' ב"ק צד. הרי שגזל חטים וכו' כיצד מברך, אין זה מברך אלא מנאץ משמע שחייב לחבר אלא שברכתו היא ניאוך עיי"ש.

וראית הרא"ש מחלה שמייירי בברכת המצוות מבואר שאף שלא נהנה מ"מ מברך אף כשעושה איסור [ז].

הערות.

[א] אמנם לכאורה בפשטות היה נראה לחלק בין הלילה הראשון שיש חיוב אכילת כזית מצ"ע ובין שאר הימים שאינו מחויב בעצם האכילה אלא דאם רצה לשבת בסוכה מקיים מצוותו וממילא מצוותו לעשות ישיבה ע"י אכילה וכאמור. אמנם מדברי הגר"ח שויבאו להלן מבואר שגם בלילה הראשון וכפי שנתבאר שם.

[ב] וכך מצינו בר"ן ר"ה כ"ח. שכתב בדעת הרמב"ם, דאע"ג שפסק מצוות צריכות כונה אפי"ה גם פסק בכפאו לאכול מצה דיצא אף על גב שלא נתכוין למצוה, דהוא מפני שנהנה באכילתו ומשוה אותו למתעסק בחלבים ועריות דחייב בקרבן מפני שנהנה עיין שם.

[ג] אמנם יש לומר דמכל מקום כיון שהדין הוא לאכול בסוכה שפיר נכלל בברכה לישב בסוכה שהם שני ענינים שנכללים בברכה אחת ויל"ע.

[ד] תוס' ברכות מט: ד"ה אי, שו"ת הרשב"א ח"ד סי' עח והביאו הב"י סי' תרל"ט, ריטב"א ור"ן סוכה כז. וכן משמע בשו"ע או"ח תרלט ס"ה שלא חילק לענין ירידת גשמים בין שאר לילות ללילה הראשון יעוי' בשעה"צ ס"ק מ"א דכתב כן בשם המאמר מרדכי, וכן הכריע בביאור הגר"א שם.

[ה] תוס' רבינו פרץ סוכה כז., ובהגהותיו לסמ"ק סי' צג, מאירי סוכה כו. בשם חכמי לונל, רא"ש ברכות פ"ז סי' כג, רבינו מנוח סוכה פ"ו ה"ב, טור סימן תרלט, תרומת הדשן סי' צ"ה והביאו הב"י שם, המהרי"ל הל' סוכות סי' י"ח, רמ"א או"ח שם ובסימן תרמ ס"ד.

[ו] ולמעשה במ"ב סימן תרלט ס"ק ל"ה הביא את הכרעת האחרונים וז"ל: וע"כ הכריעו כמה אחרונים דאף דמחוייב לאכול בסוכה מחמת ספק ברכת לישב בסוכה לא יברך דספק ברכות להקל ע"ין שם.

[ז] ואף למש"כ תוס' ב"ק סז. (ד"ה אמר עולא) וז"ל: והא דאמר בריש הגוזל קמא (לקמן ד' צד.) הרי שגזל סאה חטין טחנה לשה אפאה והרים ממנה חלה כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ודחי ליה התם דמצי סבר בעלמא דשינוי קונה והכא משום מצוה הבאה בעבירה אע"ג דקנה קודם לכן לענין ברכה להזכיר שם שמים עליו ראוי להחמיר יותר אי נמי התם דחוי בעלמא הוא" ע"כ.

מבואר בדבריהם שיותר יש להחמיר לענין ברכה על מצוה הבאה בעבירה יותר מקיום המצוה עצמה. ויתכן שהמצוה עצמה כשרה בדיעבד אפילו אם המצוה באה בעבירה, אולם אין לברך על מצוה זו. ולכאורה לדבריהם במאכל גזול אין לברך על ישיבת סוכה. אמנם כבר העירו המהרש"א והאחרונים על דבריהם מהגמ' סוכה ל. לגבי אוונכרי מה קושיית הגמ' שיקנוהו בשינוי השם דהרי בכה"ג לא יוכלו לברך עליו.

ובהכרח כמש"כ לחלק הגרשז"א במנחת שלמה (ב"ק עמוד פב) שדברי תוס' לאו בכלל נאמרו על כל הברכות אלא דווקא לענין הפרשת חלה שהוא דין על הבעלים ועיקר המצוה משום שהוא הבעלים, וכיון שעיקר הברכה באה לו רק ע"י עבירה ובלאו הכי אינו יוכל לברך ראוי להחמיר יותר שלא יברך, משא"כ בשאר מצוות שעיקר המצוה אינה משום שהוא בעלים שפיר מברך, דהכי נמי אם לא היה בעלים יכול לברך דבסוכה וכן בשחיטה ואכילת הזבח יוכל לברך גם אם אינו בעלים, משא"כ לחלה דהחיוב חל רק במי שהוא בעלים.